

”Man måste tänka sig för
när man är hemma...”

En kvalitativ studie av uppfattningar och erfarenheter
relaterade till risker och säkerhet i vardagslivet

”Man måste tänka sig för när man är
hemma...”

En kvalitativ studie av uppfattningar och
erfarenheter relaterade till risker och säkerhet i
vardagslivet

Misa Sjöberg och Ann Enander

Försvarshögskolan, Institutionen för ledarskap och management

Förord

Räddningsverket har regeringens uppdrag att i samverkan med andra myndigheter och organisationer verka för att förbättra den enskilda människans förmåga att förebygga olyckor samt att agera på rätt sätt vid olyckor och katastrofhändelser av olika slag. I arbetet med att stödja den enskildes förmåga är kunskap om hur människor uppfattar och agerar inför risker och hot en viktig länk.

Denna studie ingår i en långsiktig kunskapsuppbyggnad om risk och säkerhet i vardagsmiljön. Tidigare arbeten har diskuterat begrepp som *säkerhetsmedvetande* och *säkerhetsbeteende* samt kartlagt olika uppfattningar om säkerhet och vissa typer av säkerhetsåtgärder hos svenska befolkningen. I det fortsatta arbetet planeras insatser för att utveckla och mäta indikatorer på säkerhet och trygghet i ett vardagligt sammanhang. Syftet med arbetet är att utveckla kunskap som kan tillämpas vid planering, genomförande och utvärdering av olika insatser, stödåtgärder och erfarenhetsåterföringar vad gäller allmänhetens säkerhet och trygghet.

Innehållsförteckning

FÖRORD	2
SAMMANFATTNING	4
ABSTRACT	5
INLEDNING.....	6
METOD	9
ENKÄTUNDERSÖKNING	9
FOKUSGRUPPER	9
PRESENTATION AV RESULTATEN	11
RESULTAT	12
MODELLEN	13
PÅVERKANSFAKTORER	13
HANDLINGSMÖNSTER	19
UPPLEVD UTSATTHET	22
HUVUDTEMAN INOM DE OLIKA FOKUSGRUPPERNA	24
DISKUSSION	28
REFERENSER	31

Sammanfattning

80 % av alla olyckor i Sverige inträffar i hem- och fritidsmiljöer. Samtidigt finns idag relativt lite forskning om hur människor tänker och handlar när det gäller säkerhet och risker i vardagsmiljön. Denna studie syftar till att öka kunskap om människors föreställningar och uppfattningar beträffande faror i vardagen, samt om faktorer som påverkar olika inställningar och ageranden.

Studien är baserad på analys av två datamaterial, det ena hämtat från svar på öppna frågor i en enkätundersökning och det andra från en serie fokusgruppsintervjuer. Data har analyserats enligt en grounded theory ansats. På basis av analysen har en modell utvecklats. Modellen speglar tre tankesfärer utifrån vilka människors sätt att resonera om risk- och säkerhetsfrågor kan beskrivas. Dessa tre handlar om *påverkansfaktorer*, där miljö och erfarenhet utgör två huvudaspekter; *handlingssätt*, som beskriver olika nivåer av tänkande som kan ligga bakom handlingar; samt *upplevd utsatthet*, som beskriver upplevelser av risk och sårbarhet.

Modellen kan ses som en beskrivande ram utifrån vilken utvecklingen av olika förhållningssätt kan förstås. Utifrån modellen kan man även identifiera ett antal motsättningar och till synes paradoxala förhållanden, vilka speglar olikheter i hur vardagsrisker uppfattas. En viss miljö kan exempelvis upplevas på skilda sätt beroende på vilka risker som fokuseras. På liknande sätt kan erfarenheter tolkas helt olika. Två tillämpningar av resultaten skisseras, den ena teoretisk och den andra praktisk. I den praktiska tillämpningen kan ett antal frågor härledas från modellen för att belysa förhållanden relaterade till en viss riskkälla och målgrupp, exempelvis när en intervention eller informationsansats planeras.

Abstract

80 % of all accidents in Sweden occur in the home or leisure environment. However, in research on safety and risks, relatively little interest has been focused on how people consider and integrate these concerns in their everyday life. The purpose of this study is to develop knowledge concerning beliefs and attitudes about everyday risks and hazards, and to identify important influencing factors.

The study is based on analysis of two data sets. The first comprises responses to open questions in a questionnaire study, and the second is based on a series of focus group interviews. Data have been analysed according to a grounded theory approach. A model has been developed from the data, illustrating three conceptual spheres that can be used to describe how people reason in the area of everyday risk and safety. These three spheres concern: *influencing factors*, where environment and experiences are two main aspects; *coping patterns*, which describe different levels of thinking that may underpin different actions; and *perceived vulnerability*, comprising thoughts about risk and vulnerability for oneself and others.

The model can be viewed as a descriptive framework from which the development of various actions can be understood. Using the model, a number of contradictions and apparent paradoxes can be identified which reflect differences in how everyday hazards are perceived. A certain environment can for example be perceived in different ways depending on which risks are focused. Similarly, experiences can be interpreted very differently. Two applications of the results are outlined, one theoretical and one practical. In the practical application, a number of questions can be derived from the model that can be used to examine relevant circumstances relating to a certain hazard and a certain target group, for example when initiating and planning information measures or an intervention.

Inledning

Många olyckor och dödsfall sker idag i hem- eller bostadsmiljö. Enligt en sammanställning från Räddningsverket (2004) inträffar ca 80 % av alla olyckor i Sverige i hem- och fritidsmiljöer. Av dessa olyckor är det drygt 40 % som inträffar i eller vid bostaden. När det gäller den egna bostaden och hemmiljön har den enskilde ett betydande ansvar för att förhindra olyckor, vilket också framhålls i lagen om skydd mot olyckor (SFS 2003:778). En förutsättning för att man skall vidta egna åtgärder är att man känner till vilka risker man utsätts för och hur man kan påverka dessa. Människors kunskaper om och inställning till olyckor i det egna hemmet är därför en viktig aspekt vid insatser för att förebygga olyckor i vardagen.

Studier av hur människor uppfattar risker i sin vardag tyder på att medvetenheten generellt sett är låg (Enander & Johansson, 1999). Kunskaper om var olyckor vanligen inträffar tycks exempelvis vara bristfälliga. Räddningsverket, Nationellt centrum för erfarenhetsåterföring från olyckor (NCO), genomförde 2003 en undersökning för att kartlägga hur allmänhetens och mediernas bild överensstämde med den faktiska olycksstatistiken (Schyllander, 2003). Resultaten visade dels att människor tenderade att överskatta dödsolyckor i trafikmiljön och underskatta olyckor i bostadsmiljön, dels att dessa uppfattningar speglade den rapportering som förekommer i media. Svåra trafikolyckor får stort uppslag i media, medan däremot bostadsolyckor knappast noteras. Tidigare forskning har också visat att vi tenderar att överskatta förekomsten av dramatiska och ovanliga olyckor, men underskattar mer vardagliga typer av händelser (Slovic, 2000; Enander, 1990).

Människor tenderar även att underskatta risker för egen del, i synnerhet när det gäller livsstilsrisker och situationer där graden av egen kontroll upplevs vara hög. Fenomenet, ibland kallat ”orealistisk optimism” (Weinstein, 1984), har diskuterats utifrån såväl negativa som positiva aspekter. Weinstein och Klein (1995) menar att om en individ tror att risken eller riskerna är mindre för sig själv än för andra kan detta få negativa följder genom att intresset för att försöka skydda sig mot eventuella olyckor minskar. I vad mån orealistisk optimism faktiskt påverkar motivationen för förebyggande åtgärder har dock inte klarlagts (van der Pligt, 1998). Ur mer positiv synvinkel kan orealistisk optimism ha betydelse för individens mentala hälsa, genom att skydda individen från känslor av hjälplöshet och ångest när det faktiskt inte finns något att göra för att minska sårbarheten (Taylor & Brown, 1988).

En annan viktig aspekt av medvetenhet handlar om vad människor uppfattar att de själva kan påverka när det gäller risker och olyckor. En studie i USA tog till exempel utgångspunkt i att den främsta orsaken till dödsfall bland amerikaner i åldrarna 1- 45 år är olyckor (Girasek, 2001). Bland intervjuade amerikaner visade det sig att tilltro till att dessa olyckor skulle kunna förebyggas kunde relateras till flera faktorer. En sådan var ålder, där åldersgruppen mellan 18 och 39 år uppvisade påtagligt större övertygelse att dödsolyckor kunde förebyggas jämfört med de över 65 år. Tilltro till att olyckor kunde förebyggas var lägre hos de med lägre utbildning eller lägre inkomst. Egna aktiviteter och erfarenheter visade sig också ha betydelse. De som ägnade sig åt farliga fritidsaktiviteter uppvisade större tilltro till att olyckor kunde förebyggas, samt även de som hade egen erfarenhet av en olyckshändelse. I en studie av Albarracin och Wyer (2000) framkommer att om individer görs medvetna om sina tidigare beteenden, kan detta ha en direkt påverkan på deras attityder och intentioner i

framtiden. Resultaten från Giraseks (2001) studie visar också på betydelsen av erfarenheter relaterade till var människor bor, då de som levde nära kusten hade större förtroende till att drunkningsolyckor kunde förebyggas jämfört med inlandsbor. Resultaten skulle kunna tolkas så att nära förtrogenhet med att hantera en risk är relaterat till starkare tilltro till att den går att förebygga.

Föreställningar om risker för egen del och om möjligheter att påverka dessa har betydelse för olika typer av säkerhetsbeteende. Forskning relaterad till sådana föreställningar och uppfattningar kan grovt sett indelas i två huvudinriktningar, med fokus dels på *särskilda grupper*, dels på *särskilda beteenden eller miljöer*. *Särskilda grupper* kan vara grupper med speciella behov såsom funktionshindrade, idrottare eller olika ålderskategorier. I dessa studier har fokus främst legat på det specifika hos den studerade gruppen, exempelvis livsstilsvanor bland olika ålderskategorier (se till exempel Johnson et al, 2002; Ueland & Kraft, 1997). Den andra huvudinriktningen, *särskilda beteenden eller miljöer*, har fokuserat på olyckor förknippade med exempelvis olika arbetsmiljöer, idrottsutövande eller i trafiken (se till exempel West & Hall, 1997). Här har det ofta handlat om miljöer som är starkt reglerade, eller om särskilda typer av skador. Resultaten från studier inom dessa respektive inriktningar är inte alltid direkt tillämpbara för att utveckla förståelse av generella mönster av tankar och handlingar i vardagliga miljöer. Metoder som visat sig effektiva för att påverka säkerhetsattityder på olika arbetsplatser torde till exempel vara mindre tillämpliga i hem- och vardagsmiljö. Där arbetsmiljön är reglerad med föreskrifter och tydlig ansvarsfördelning kännetecknas hem- och vardagsmiljön av personliga val och vanor, samt ibland otydliga gränser mellan olika aktörers ansvarsområden (till exempel mellan den enskilde, fastighetsägaren och försäkringsbolagen). Karakteristiskt för hemmet eller bostadsmiljön är också den stora spridningen av individer (från spädbarn till gamla) och aktiviteter för vilka säkerheten måste vara anpassad och tillämplig.

I mindre reglerade miljöer får individens uppfattning om och prioritering av säkerhet särskilt stor betydelse. Svårigheterna att vinna gehör för åtminstone vissa typer av säkerhetsåtgärder hos allmänheten betonas ofta i olika sammanhang, exempelvis när det gäller utvärdering av kampanjer och insatser (Enander & Johansson, 1999). Vissa forskare menar att forskningen i huvudsak ägnats åt att förklara *motstånd* mot säkerhetsbeteende, vilket kan ha bidragit till att ge en alltför negativ bild av människors inställning till säkerhetsåtgärder. I en amerikansk studie kunde Norris (1997) påvisa en betydande andel människor som faktiskt vidtog säkerhetsåtgärder, men också att beteenden inom olika områden uppvisade stor variation och en viss brist på konsekvens. Resultaten från studien indikerade vidare att människor kunde ha personliga preferenser för olika strategier när det gäller säkerhetsbeteenden och att dessa strategier kunde vara relativt stabila över ett antal olika områden (till exempel vad gäller trafik-, hälso- och brottsförebyggande beteenden). Studien gav dock ingen vägledning till vilka faktorer som kunde ligga bakom utveckling av olika strategier.

Även en svensk studie har kunnat påvisa olika förhållningssätt till risk och säkerhet i vardagen (Enander & Johansson, 2002). Utifrån svar på enkätfrågor om bland annat riskuppfattning, syn på påverkansmöjligheter samt meningsfullhet i säkerhetsåtgärder kunde olika profiler identifieras. En profil speglade exempelvis låg trygghet och få möjligheter att påverka sin egen säkerhet, medan en annan präglades av stark känsla

av trygghet och upplevelse av egen kontroll. Tankar och upplevelser som kan bidra till utveckling av olika profiler belystes däremot inte vidare i studien.

Det vardagliga tänkandet när det gäller risk och säkerhet är överlag förvånansvärt sparsamt kartlagt. Flest olyckor sker i vardagliga hemmiljöer, men få studier har specifikt inriktats mot att studera hur människor uppfattar risker och säkerhetsaspekter i sådana sammanhang. Reason (1990) utgick från vardagliga beteenden i sina studier av mänskliga felhandlingar, där han utvecklade en taxonomi av olika typer av fel relaterade till vilken nivå av handlingar människor utförde. Vissa felhandlingar är förknippade med vanor och rutiner, andra med vårt sätt att tänka när vi löser problem. Här var det fel vi själva begår och de sammanhang inom vilka de förekommer som fokuserades. Jakobsen & Karlsson (1999) använde vardagslivet som utgångspunkt för att studera människors riskuppfattningar i relation till den livsform i vilken de levde. Här fann man att vad som betraktas som risk, kris, hot eller säkerhet kan vara helt olika för olika människor. Samtidigt kunde forskarna iaktta en systematik i variationen baserad på vardagspraktiken och individens personliga erfarenheter.

Behov av en ökad förståelse för hur människor själva uppfattar och resonerar i risk- och säkerhetsfrågor ligger till grund för denna studie. *Syftet* med studien är att öka kunskap om föreställningar och uppfattningar beträffande faror i vardagen, samt om faktorer som påverkar olika inställningar och ageranden.

Metod

Denna studie är baserad på datamaterial hämtade från två olika undersökningar. Det första materialet består i svar från öppna enkätfrågor i en studie riktad till ett representativt urval svenskar. Det andra materialet är insamlat genom fokusgruppsintervjuer. En närmare presentation av dessa studier följer nedan samt även en beskrivning av analysarbetet.

Enkätundersökning

Deltagare

Den första studien är en enkätundersökning av uppfattningar, värderingar och vanor hos allmänheten i Sverige (Enander & Johansson, 2002). Data insamlades via postenkät under perioden januari till april 2001. Enkäten distribuerades till ett representativt urval på 2018 personer som var mantalsskrivna i Sverige och i åldrarna 18-75 år. Svarsfrekvensen var 60 procent. Ungefär hälften av respondenterna var män (50,6 %) och hälften kvinnor (49,2 %), de som var gifta eller sambo uppgick till 73,4 % medan 26,2 % var ensamstående. Drygt 100 av respondenterna var födda i annat land än Sverige, cirka en tredjedel av respondenterna hade yrkeslivserfarenhet och 40 procent uppgav att de hade hemmavarande barn. Respondenterna svarade på frågor relaterade till risk- och trygghetsupplevelse, egna säkerhetsåtgärder och vanor, värderingar av olika typer av åtgärder, kunskap och information. I frågeformuläret ingick även tre öppna frågor vilka bildat utgångspunkt för analys i denna studie. Dessa frågor var: ”finns det andra, för dig viktiga säkerhetsåtgärder som du brukar göra?”, ”ange fler synpunkter på vad säkerhet innebär för dig personligen” samt slutligen ”övriga synpunkter”. Svaren på dessa frågor har analyserats enligt en ”grounded theory” ansats (Glaser och Strauss, 1967), och därefter jämförts med data från fokusgruppsintervjuerna.

Fokusgrupper

Deltagare

Den andra studien består i en serie fokusgruppsintervjuer genomförda huvudsakligen under hösten 2003 och vintern 2003-2004. Dessa gruppintervjuer har baserats på den metodik som beskrivs bland annat i en serie handböcker av Morgan och Krueger (1998), samt av Wibeck (1998).

Enligt riktlinjerna i teorigenerering på empirisk grund (grounded theory) som Glaser och Strauss (1967) utvecklat, skedde urvalet av deltagarna till fokusgrupperna med en strävan om att få en så bred variation av erfarenheter som möjligt. Deltagarna skulle representera olika åldrar, kön, sysselsättning och erfarenheter. Både homogena och heterogena grupper sammansattes och för att uppnå detta användes både naturliga, det vill säga, redan existerande grupper, och nya för studien sammansatta grupper. Totalt genomfördes sex fokusgruppsdiskussioner.

Grupp ett bestod av fem unga manliga studenter mellan 25 och 40 år. Dessa hade huvudsakligen erfarenheter med sig i form av olyckor i samband med fritidsaktiviteter.

I grupp två ingick pensionärer i åldrarna 71 till 83 år. Gruppen bestod av fyra kvinnor och två män. De hade olyckserfarenheter i form av bland annat fallolyckor i hemmet och olyckor i trafiken.

Den tredje fokusgruppen var en ”blandgrupp”, i vilken ingick fem kvinnor och en man i åldrarna 42 till 65. I denna grupp fanns anställda, pensionärer och sjukskrivna. Erfarenheter av olyckor i gruppen bestod i fallskador med sjukskrivning som följd, brand, stöld, samt arbets- och trafikrelaterade olyckor.

Även den fjärde fokusgruppen var en ”blandgrupp”. I denna grupp deltog fyra kvinnor och tre män, i åldrarna 25 till 78 år. Gruppens medlemmar var studenter, egenföretagare, anställda, pensionärer eller arbetslösa. Olyckserfarenheterna handlade om fallolyckor, stölder samt fritids- och trafikrelaterade olyckor.

I den femte gruppen ingick bara två personer, båda kvinnor i 25-30 års ålder, vilka kontaktats genom brottsofferjouren. Deras erfarenheter av olyckor handlade om bland annat inbrott, misshandel, förföljelser och brand. En av kvinnorna hade vid tillfället även skyddad identitet.

Den sjätte fokusgruppen bestod av fyra individer med invandrarbakgrund samt en kontaktperson. Gruppen bestod av fyra kvinnor och en man i åldrarna 21 till 60 år, och här ingick läkare, studenter, arbetslösa och anställda. Deras olyckserfarenhet varierade från bränder och fallolyckor till krigsupplevelser.

En representant ur vardera fokusgrupp kontaktades och utsågs till kontaktperson mellan fokusgruppen och moderatorn (fokusgruppens samtalsledare). Till denna person skickades/gavs en inbjudan med kortfattad information om hur intervjuerna skulle gå till.

Totalt deltog 31 individer i fokusgrupperna. Åldern på deltagarna varierade mellan 21 till 83 år, med en medelålder på 47 år. Nitton deltagare var kvinnor och tolv män. Vid fyra av de sex fokusgrupperna deltog två moderatorer. Vid de övriga två var endast en moderator närvarande.

Genomförande

Fyra av fokusgruppsdiskussionerna ägde rum på Försvarshögskolan medan de andra två ägde rum i kontaktpersonens hem. Deltagare i samtliga fokusgrupper erhöll en lättare förtäring, och varje deltagare fick en symbolisk gåva i form av en resebrandvarnare från räddningsverket. Intervjuerna följde i stort sett intervjuguiden, men variationer förekom beroende på hur samtalen utvecklades. Intervjufrågorna utgick från tre huvudteman: säkerhetsvanor, säkerhetsbeteende och ansvar. Varje gruppdiskussion tog mellan 1 1/2 och 2 1/2 timmar. Efter medgivande av deltagarna spelades gruppdiskussionerna in på band.

Dataanalys

Intervjuerna skrevs ut och analyserades sedan enligt en ”grounded theory” ansats (Glaser & Strauss, 1967; Starrin et al, 1991). Analysarbetet påbörjades direkt efter första fokusgruppen och pågick sedan parallellt med de återstående intervjuerna. Första steget i denna så kallade *öppna kodning*, bestod av att undersöka fokusgruppsintervjuerna och de öppna enkätfrågorna för att identifiera vad som bedömdes vara *meningsbärande enheter* (koder). Det kunde röra sig om särskilda erfarenheter, tankar eller beteenden relaterade till frågeområdena. Ett exempel på detta följer nedan:

”I vårt land stod vi varandra nära, man kände sina grannar och visste var det bodde gamla eller sjuka. Kontroll och trygghet. Om något hände visste man det direkt. I Sverige vet man inte vem som bor i dörren bredvid”.

Detta citat, tillsammans med flera andra, bildade kategorin *kultur*. Dessa kategorier sorterades sedan in i olika överkategorier och kategorin *kultur* sorterades in under överkategorin *miljö*. Det sista steget i analysarbetet var att göra en jämförelse mellan övergripande kategorier, underkategorier och koder. Detta arbete kom att utmynna i en modell som beskriver hur människor resonerar om risker och säkerhet i vardagslivet, se figur 1. I praktiken följde arbetet inte strikt dessa tre steg, utan ibland gick vi tillbaka till intervjudata, ibland arbetade vi med koder och kategorier, ibland med de övergripande kategorierna och ibland med hela modellen.

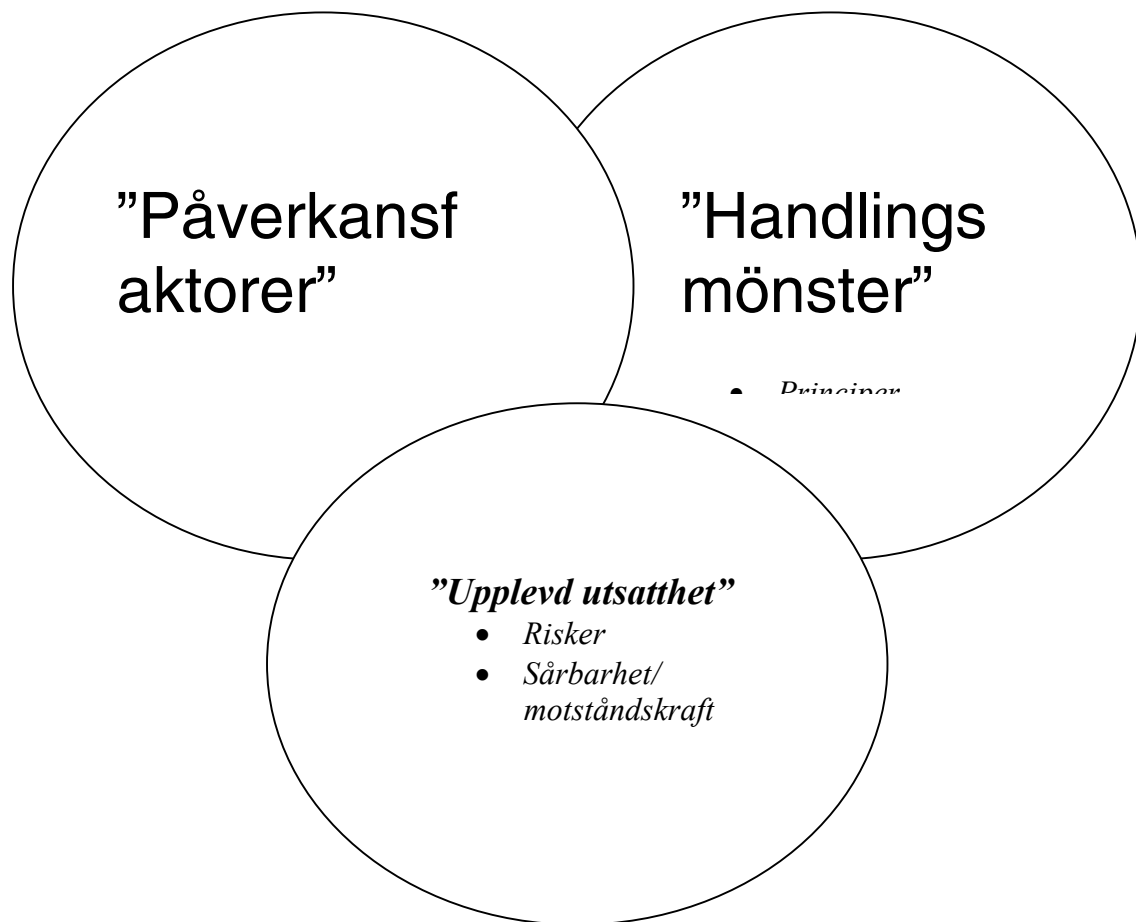
Presentation av resultaten

Resultaten presenteras i två delar. Först beskrivs en generell modell över olika aspekter i resonemang om risk och säkerhet i vardagen. Modellen har utvecklats utifrån analys av data från de två studierna. I följande avsnitt presenteras en översiktlig beskrivning av några likheter respektive skillnader i teman och resonemang mellan de olika fokusgrupperna.

Resultat

Analysen av både de öppna enkätfrågorna och fokusgruppsintervjuerna resulterade i en övergripande modell, se figur 1. Modellen speglar tre tankefärer utifrån vilka resonemang och förhållningssätt kan beskrivas. Dessa tre handlar om *påverkansfaktorer*, vad som påverkar hur man tänker och handlar; *handlingssätt*, hur man agerar inför risker och osäkerhet; samt *upplevd utsatthet*, syn på risker och sårbarhet. Dessa tre sfärer är relaterade till och påverkar varandra. Modellen kan ses som en ram utifrån vilken olika sätt att resonera kring risker och säkerhet i vardagslivet kan beskrivas och analyseras.

Modellen med dess tre sfärer beskrivs först kort, därefter presenteras en mer ingående beskrivning av varje sfär med exempel på olika betraktelsesätt inom varje.

Figur 1: Tre tankefärer kring risker och säkerhet i vardagslivet

Modellen

Människors sätt att resonera om sitt eget säkerhetstänkande och –beteende kan förstås mot bakgrund av ett samspel mellan tre olika tankesfärer. Den första handlar om *påverkansfaktorer*, där miljö/sammanhang och erfarenheter bildar två samverkande huvudkategorier av faktorer. Den andra sfären utifrån vilken människor formulerar sina tankar och handlingar om risk och säkerhet benämner vi här *handlingsmönster*. Handlingsmönster kan handla om enskilda vanor och beteenden, om mer genomtänkta strategier eller om övergripande principer för hur man tycker att man vill eller bör handla. Den tredje tankesfären som lyfts fram i resonemang om risker och säkerhet kan sammanfattas i termer av *upplevd utsatthet*. Det handlar om vad som kan vara farligt och vem som kan drabbas, där uppfattningar om *risker, sårbarhet och motståndskraft* samspelar. Utsatthet kan gälla för egen del, men även för andra.

Dessa tankesfärer kan ses som ramen utifrån vilken individer resonerar om sin egen syn på risker och säkerhet i vardagslivet. De är relaterade till och påverkar varandra. I beskrivningar av olika handlingsmönster relaterar man exempelvis till tidigare erfarenheter. Handlingsmönster kan vara olika i olika miljöer eller sammanhang. Handlingsmönster utvecklas utifrån den egna uppfattningen om risker och hur man bedömer att man kan skydda sig eller agera inför dessa. Egen upplevelse av risk och utsatthet formas i relation till tidigare erfarenheter och det sammanhang man befinner sig i.

I samspelet mellan dessa tankesfärer utvecklas föreställningar och beteenden relaterade till specifika risker och situationer. Dessa kan sedan vara mer eller mindre adekvata utifrån olika synvinklar. I en miljö som man upplever som mycket främmande kan individen exempelvis tillämpa överdrivet försiktiga beteenden, vilka kan vara mindre adekvata och till och med hämmande.

I det följande beskrivs de olika sfärerna mer ingående. Inom varje sfär presenteras huvudkategorier som speglar olika *innebörder* som kan läggas i sfärens nyckelbegrepp, *huvuddimensioner* utifrån vilka resonemang inom sfären kan struktureras, samt *särskilda fokus* som återkommer i data. Detta sammanfattas i tabellform i varje delavsnitt. Analysen exemplifieras med citat som illustrerar olika resonemang och tankestrukturer.

Påverkansfaktorer

Inom denna sfär handlar det om faktorer som individer anser påverkar deras agerande och förhållningssätt inför vardagliga risker och säkerhetsfrågor. Huvudkategorier i denna sfär handlar om betydelsen av *miljö* eller *sammanhang*, samt om *erfarenheter* av olika slag.

Miljö och sammanhang

Tabell 1 sammanfattar huvudteman inom kategorin *miljö och sammanhang*. Miljö och sammanhang kan ges olika innebörd och kan handla om skilda *platser* eller *geografiska miljöer*, men även om *olika kulturer* och *sociala sammanhang* eller olika *roller* som individen själv innehar. Två dimensioner inom denna kategori handlar om det som är *känt* kontra det som är *främmande*, samt om det som upplevs som *tryggt*

kontra det *otrygga*. Ett särskilt fokus inom denna kategori handlar om *att byta miljö eller sammanhang*, vilket lyfts fram på olika sätt som en viktig påverkansfaktor när det gäller risker i vardagen. Ett genomgående tema är att tankar och beteenden beträffande säkerhet och risker förändras när man går från en miljö eller ett sammanhang till ett annat.

Tabell 1. Huvudteman inom kategorin Miljö/Sammanhang

<i>Innebörder:</i>	Plats Kultur Roller
<i>Dimensioner:</i>	Känd – Främmande Trygg - Otrygg
<i>Särskilt fokus:</i>	Att byta miljö eller sammanhang

Tankar om risker och säkerhet i vardagslivet utgår ofta från den miljö i vilken individen växt upp, och därmed känner sig van och trygg i. Med tiden utvecklas den vana miljön till att omfatta andra miljöer som individen normalt vistas i och känner sig bekant med. Bekanta miljöer upplevs som trygga och säkra då de är förutsägbara och därmed hanterbara. Nedan följer en illustration på hur miljöaspekter kan påverka tankar och beteenden:

”När till exempel ett barn drunknar i en brunn, är det ju oftast en stadsunge som kommer ut på landet medan en landsunge vet att det är farligt. Det farligaste för en landsunge är att de går rakt ut på gatorna i stan, medan en stadsunge vet att man ska se sig om. Hemma lär man ju sig”.

Man lär sig hantera sin vardagsmiljö. Samtidigt kan man vara medveten om att också den har risker, men dessa är kända:

”Hos mormor och morfar fanns det farliga kemikalier men man visste att man inte fick röra dom. Bor man i närheten av tågbanan, vet man att man inte ska gå på rälsen och gör man det så hör man när det kommer ett tåg”.

Miljön kan vara antingen känd eller främmande, samtidigt som den kan upplevas som trygg eller otrygg. Kombinationen av dessa dimensioner kan variera. Miljön kan vara känd men samtidigt otrygg i bemärkelsen att individen bättre känner till de risker som finns. Den främmande miljön kan vara okänd och ”farlig”, men kan också erbjuda en annan typ av trygghet. Beroende på vilken risk som fokuseras kan en viss miljö upplevas helt olika av olika individer. Storstaden kan exempelvis vara farlig och otrygg ur trafiksynpunkt, men trygg om man har behov av att vara anonym och skydda sig från andra typer av hot:

(ang risker i storstad): *”Använder inte cykelhjälm, men i Stockholm tycker jag att det verkar som om alla har cykelhjälm. Men där är väl risken högre också”.*

(ang trygghet i storstad): *”Det är lättare att gå i en storstad som Stockholm, mer tryggt. För där vet jag inte vad som är farligt, inget konkret. Här (i hemmastaden) är jag mer rädd, vet vad som skulle kunna hända”.*

Vilka platser, kulturer eller roller man som individ växlar emellan påverkar också hur man uppfattar och handlar i olika situationer. Byte av miljö eller sammanhang är ett återkommande tema. Hos gruppen med invandrarbakgrund handlar det om jämförelser mellan helt skilda miljöer, med krav på anpassningar och andra ändrade beteenden i den nya miljön. Är man van vid sten- eller tegelhus i hemlandet måste man uppmärksammas om att brandrisken är större i hus byggda och inredda i trä, som här i Sverige. Först då inser man betydelsen av en brandvarnare i hemmet. Men människor med annan bakgrund kan också se andra typer av risker i det svenska samhället. Nedan följer ett exempel från invandrargruppen avseende hur den kulturella miljön påverkar ens känsla av trygghet och säkerhet.

”Höga hus här i Sverige, med hiss. Trapphusen är så trånga här, om någon katastrof skulle hända blir det svårt att ta sig ut. Har erfarenhet av detta från mitt land, att saker händer som man inte kan föreställa sig. Även en vanlig brand kan utlösa panik, och alla vill ut på samma gång”.

Byte av miljö och sammanhang kan också ha en mer vardaglig prägel. Det som är säkert i en miljö kan vara riskfyllt i en annan. I en av fokusgrupperna diskuterades att säkerhet och trygghet kan vara olika beroende på vilken roll man har i just den miljö man befinner sig. I exemplet nedan berättar en man om hur han tog med sig säkerhetstänkande från sitt arbete till hemmet och vilka följder detta kunde få.

”Är man uppfödd med sånt som är farligt så vet man att man ska akta sig för vissa saker. Till exempel på jobbet så har man alltid varit van att ha skyddsskor, så man var van att man kunde tappa grejer på fötterna. Så var man van. Så när man tappade saker så slängde man fram foten så att dom skulle landa på stålhättan istället för att gå sönder. Och så kommer man hem i garaget och har bara gympadojor och gör samma saker. Och då är det blå tånaglar. Det vet jag att jag gör själv. Förut, innan man var van med skyddsskor så hade man grejerna en bit ifrån sig, men nu har man sakerna närmare sig. Men man måste tänka sig för när man är hemma, när man inte har några skyddsskor”.

I olika utsagor framkommer att risken är som störst när man byter miljö eller sammanhang, då måste tidigare anpassningar och strategier förändras. Att man betar sig på ett annat sätt när man reser utomlands är exempelvis ett återkommande tema. Då är man mer noggrann med var man förvarar pengar, man håller ordning på väskor och är mer försiktig i kontakter. Att bli förälder är kanske den mest dramatiska rollförändringen, som flera tar upp. Då ser man plötsligt den gamla invanda hemmiljön med nya ögon. Även de som inte själva är föräldrar framhåller att de tror att egna barn kommer att innebära att de själva ändrar på vissa beteenden. Gradvisa naturliga förändringar som hänger samman med den egna livscykeln och åldrandet kan vara svårare att själv uppmärksamma och inse innebörden av. En man berättar hur han nu som pensionär tänker annorlunda mot tidigare:

”Jag tror man blir mer noga när man blir äldre, jag tror nog jag inte var så noga när jag var yngre. Då var man inte så noga med att låsa dörren och så. Det kan hända att

det beror på att tiden är annorlunda nu, men jag tror det beror på att jag har mera tid och gå och kolla nu”.

Erfarenhet

Tabell 2 sammanfattar huvudteman inom kategorin *erfarenheter*. Erfarenheter kan man få på olika sätt. Det kan handla om egna upplevelser, om berättelser från andra exempelvis inom familjen eller bland vänner, eller om erfarenheter man fått via media eller andra källor. En huvuddimension inom erfarenhetskategorin handlar således om direkt eller indirekt erfarenhet. En direkt erfarenhet innebär att individen själv är med om något, det kan till exempel röra sig om att själv ha varit med om ett inbrott. Indirekt erfarenhet kan man få genom att läsa i lokaltidningen om ett inbrott som inträffat i närområdet, eller kanske har en granne som drabbats. En andra dimension handlar om det som ligger nära eller långt bort. Närhet kan handla om tid, något som inträffat nyligen, eller om plats, något som inträffat i grannskapet. Närhet kan även handla om berördhet, det vill säga det som ligger en nära känslomässig. Vissa erfarenheter tar man till sig och påverkas av, andra tycks inte ha någon större effekt. Genomgående tycks det vara den egna tolkningen av erfarenheten som är avgörande.

Tabell 2. Huvudteman inom kategorin Erfarenheter.

<i>Innebörder:</i>	Egna upplevelser Berättelser (familj/vänner) Media
<i>Dimensioner:</i>	Direkt – Indirekt Närliggande – Fjärran (tid, rum, berördhet)
<i>Särskilt fokus:</i>	Egen tolkning

Som exempel på en direkt erfarenhet berättar en kvinna här hur hennes tidigare negativa erfarenheter av att vara förföljd format hennes sätt att ständigt vara på sin vakt inför nya hot eller svåra situationer:

”Men extrema situationer har man varit med om när man inte går ut alls. Man smyger väldigt, och man luktar om det luktar rök i trappan. Full kontroll på fotspår i snön och om det är blött i trappan. Kollar upp försäkringar vad som händer om jag dör, hur det blir med barnen. Och bilen står olåst i garaget, och risken att någon tar sig in och snor bilen är bättre än att vi själva inte skulle kunna hinna in om vi skulle behöva ta oss iväg. Hade tidigare också alltid mobiltelefonen i högsta hugg och larmpaket, men är skeptisk mot larm”.

Vanligast är dock att man hämtar sina erfarenheter indirekt via andra eller media:

”Vi påverkar varandra. Och sen läser vi mycket. I veckotidningarna finns det mycket tips. Och man blir ju aldrig för gammal för att lära sig”.

Inställningen till larmrapporter och kampanjer av olika slag är blandad. Visst kan man ta intryck, i synnerhet om man berörs:

”Ett tema om barn där pappan försvunnit, det påverkar mig. Men att jag är i någon riskgrupp och olika procentsatser – det påverkar inte mig”.

Samtidigt finns en skepsis mot larmrapporter och den myckna riskinformationen, man måste värdera både informationen och källan:

”Reportrarna som gör dessa reportage är dåligt insatta. Man litar mer på nyhetsprogram på tv än det som står i tidningarna. De ska bara sälja lösnummer. TV åberopar källan och det litar man på. Är det fel rättas det till. Morgontidningarna är bättre än kvällstidningarna”.

Vissa erfarenheter ger starka minnesbilder och tycks leva kvar länge i medvetandet. Starka minnesbilder kan vara förknippade med själva risken eller faran; med reaktioner hos andra eller med egna upplevelser av rädsla eller smärta.

Minnesbilder förknippade med faran handlar ofta om starka sensoriska intryck. Erfarenheter av åska återkommer exempelvis i fokusgruppsdiskussionerna, där flera redovisar dramatiska minnen av blixtnedslag:

”Jag såg att det slog ner där borta. I en flaggstång. Det var jätteäckligt. Jag stod i affären och det bara skadade i allt. Folk bara skrek. Det slog precis utanför. Man blir lite chockad. Alla i affären blev rädda. Sen blev det strömavbrott. Det vibrerade under fötterna”.

”Men när jag var liten så stod eldkvastarna rakt ut ur kontakterna inne i vardagsrummet, men så fort det började mullra ute så gick farmor och plockade bort gardinerna för att kontakterna satt där vid fönstren. Så när det åskade om natten då blev man uppjagad och gå ner och så skulle alla sitta där påklädda tillsammans. Dom hade ju varit med om sånt. Det hade ju slagit ner i ladugården”.

Några upplevde åska som otroligt skrämmande, andra var inte alls berörda:

”Jag gör det, pratar i telefon när det åskar. Men dom som jag pratar med brukar säga att jag ska lägga på. Men både min mamma och min mormor var livrädda för åska. De tvingade oss åka ut och sitta i bilarna när det åskade. Men jag är inte ett dugg rädd för åska, men min syrra är det. Så det kan ju vara olika. Men jag har inte varit med om nåt”.

Erfarenheter som gjort starkt intryck kan påverka trots att de ligger långt tillbaka i tiden. En kvinna beskriver hur hon påverkas av egna tidigare erfarenheter när hon uppfostrat sitt barn:

”När jag var liten. Vår tv brann när jag var liten. Då spröt dom skum över TVn när dom släckte. Jag blev livrädd då. Dom kastade ut den på balkongen och där ute exploderade den. Fönstrarna spräcktes. Dom drog ur sladden direkt när det började ryka ur TVn. Tog den i en filt och kastade ut den. Dottern får inte ta in nånting med

elektricitet eller batterier i badrummet. Och det vet hon. Jag tror jag lärt mig hemifrån. Och från TVn”.

Även en indirekt erfarenhet av något som hänt för länge sedan kan ge starka intryck om den återberättas av någon som står en nära:

”Vi har en bekant inom PRO som drack lut när hon var liten, och hon har fortfarande ont utav det. Så det är väldigt farlig”.

Tolkning av erfarenheter påverkas av den egna livssituationen. Att få egna barn kan exempelvis medföra att man tolkar faror i omgivningen på annat sätt:

”Innan jag hade barn var jag aldrig rädd, var ute mycket och sent och liftade och så. Men när jag fick barn så började det hända saker. Jag hade ingen telefon och en gång när jag skulle ut i tvättstugan och barnet sov inne var det några killar som smög ute i buskarna. Då tog jag en kniv med mig. Bodde i ett ytterområde där det hände mycket. Har bekanta som varit misshandlade, och en väninna som blivit mördad. Och det kan ju vara nån man känner, och det händer saker. Och det påverkar ju självklart”.

En dimension av betydelse vid indirekt erfarenhet handlar om närhet. Det kan handla om en erfarenhet som inträffar i den närmaste kretsen, eller om närhet i tid eller rum:

”Hemma låser vi aldrig bilarna, inte på sommaren heller. Men häromdagen var det inbrott i kyrkan och vägen är förbi oss. Och datorn stod i bilen utan att den var låst. Då får man sig en tankeställare. Vårn dörr står öppen, vi låser inte dörren. Vi har två TV-apparater. Idag sa jag till dottern att låsa för vi var borta hela dagen, men annars låser vi nästan aldrig”.

Erfarenhet kan öka känslan av utsatthet, men även ge kunskaper som man kan använda i senare situationer:

”Efter några månader fattade säkerhetsbrytaren eld. Men då visste frugan hur hon skulle göra. Det var säkerhetsbrytaren som brann. Hon stängde då av huvudströmbrytaren. Kände på lukten att det brann. Hon brände sig för att plasten på strömbrytaren börjat smälta. Hade inte någon varit hemma kunde hela huset brunnit ner. Sånt är viktigt och jag tror att många inte har nån aning om var man bryter strömmen eller vattnet där man bor”.

Att vara med om en riskhändelse eller olycka innebär en erfarenhet, men leder inte nödvändigtvis till ett nytt tankesätt eller beteende hos individen. Nedanstående citat är en illustration på detta samt hur individens tolkning av en händelse påverkar framtida tankar och beteenden.

”Det var när jag var på ett hotell i New York, på 25:e våningen. Då gick brandlarmet. Själv tänkte jag inte en sekund på någon brandvarnare. Hotellet fick utrymma allt. Vi fick ta brandtrapporna ner. Jag skulle aldrig tänka på att skaffa mig resebrandvarnare. Skulle förmodligen inte använda nån heller, även om jag hade nån. Har ingen brandvarnare hemma heller”.

Handlingsmönster

Denna tankesfär handlar om olika sätt att handla i förhållande till säkerhet och risker. Enligt modellen formas sådana förhållningssätt mot bakgrund av miljö-, erfarenhets- och utsatthetsaspekter. Tabell 3 sammanfattar huvudteman inom denna kategori. Handlingsmönster kan identifieras i tre innebörder, vilka även kan ses representera olika nivåer. En handlar om mer *principiella ståndpunkter* och grundinställning till faror i livet, till exempel hur man ser på säkerhet som *värde* i sitt eget liv. En andra nivå handlar om *strategier* eller förhållningssätt knutna till vissa områden eller aktiviteter i livet. På den tredje, mest konkreta, nivån uttrycks inställningen i beskrivningar av *faktiska handlingar, vanor och beteenden*. Tre huvuddimensioner relaterade till handlingsmönster rör sig om *effektiva* respektive *ineffektiva* ageranden, *aktiva* respektive *passiva* förhållningssätt, samt om vad som är *acceptabelt* eller *inte acceptabelt* för individen. Ett genomgående underliggande tema inom denna kategori fokuserar *ansvar*, ibland uttalat och ibland implicit.

Tabell 3. Huvudteman inom sfären handlingsmönster

<i>Innebörder/ nivåer:</i>	Principer Strategier Enskilda beteenden / åtgärder
<i>Dimensioner:</i>	Effektiva – Ineffektiva Aktiva - Passiva Acceptabla - Inacceptabla
<i>Särskilt fokus:</i>	Att ta ansvar?

Exempel på ett uttryck för ett principiellt förhållningssätt kan handla om hur man som förälder lär sitt barn vad som är farligt och hur man kan lära sig av dessa faror:

”Man kan ju också lära sina barn vad som är farligt också. Vi kanske inte ska ha hur mycket skyddande som helst. Dom kan få bränna sig lite ibland. Så får man uppmana, och visa och förklara och så. Så det ingår också i säkerhetsstänkande att man lär sina barn. Man kan inte skydda sig mot allt. Det ingår i det naturliga beteendet. Varmt är på nåt sätt så grundläggande så förklarar man för ett barn så förstår dom. Har man bränt sig en gång så förstår dom också”.

Principiella ställningstaganden kan handla om fördelning av ansvar mellan samhället och den enskilde individen. Ett synsätt lyfter fram betydelsen av att individen är aktiv:

”Mycket handlar om att informera sig, agera och påverka sin egen livssituation, samt om mycket sunt förnuft”.

Ett annat exempel fokuserar solidaritet och det gemensamma ansvaret:

”Vi har alla ansvar både för oss själva och i stor utsträckning för varandra. Jag tror inte ensam är stark”.

Andra sätt att förhålla sig till sårbarhet och risker speglar synsättet att det inte hjälper att oro sig och tänka för mycket på risker. Någon menar ”att vi ska alla dö” och en annan berättar att hon ”ber om Guds beskydd”. Detta medan en tredje person framhåller att ”tänk i förväg och förebygg olyckor om det går”.

Säkerhet har också ett pris:

”Man kan öka sin säkerhet men aldrig gardera sig helt mot olyckor. Många säkerhetsfrågor är ju också direkt kopplade till en kostnad. Visserligen starkt varierande, men ändå en kostnad”.

Betydelsen av att finna en balans mellan säkerhet och andra värden uttrycks på olika sätt.

”Säkerhet är en balans mellan risk och ekonomi (pengar). Samt obekvämheter, för mycket säkerhet kan göra det obekvämt och jobbigt och på så sätt bli en risk”.

(Det är viktigt att) ” ha balans när det gäller säkerhetsanordningar. Vara rimlig, inte oroas i onödan så att oron förstör ens liv. En självförvårdad ångest kan tynga ner sinnet så att man inte kan sova”.

”Man kan inte vara för försiktig. Men man ska inte vara rädd för allt för då blir livet trist”.

Det är inte alltid principer kommer till konkret uttryck i handlingar. Men ibland kan principiella ställningstaganden ligga bakom enskilda konkreta beteenden, till exempel så att man tar avstånd från vissa åtgärder. Detta kan illustreras med ett exempel beträffande lag om cykelhjälm:

”Funderar på att sluta cykla om det skulle vara lag på cykelhjälm. Mer en principfråga. Jättedumt, men det är rent känslomässigt. Ingen ska få bestämma om jag har hjälm eller inte”.

Strategier kan ses som nästa nivå av handlingsberedskap och speglar olika sätt att tänka och agera i det egna vardagslivet, till exempel i form av kontrollerande rutiner eller vanor. Här kan tidigare erfarenheter ha betydelse, särskilt om man själv varit utsatt för risker och hot av olika slag. En kvinna som varit utsatt för svårigheter beskriver några strategier som är viktiga i hennes liv:

”Jag tänker på vart jag flyttar, vilket område jag flyttar till. Vilken typ av dörrar det finns. Titthåll och sjutillhållarlås. Tittar alltid i titthålet först innan jag öppnar dörren. Vet aldrig vad som kan hända”.

Att hålla sig allmänt vaksam och inhämta information är en vanlig strategi:

”Att informera mig om potentiella faror eller risker i min omgivning. På så sätt kan jag välja vad jag utsätter mig för och vara beredd om något inträffar. Vill inte påstå att jag undviker farliga saker och är ständigt orolig för katastrofer. Jag vill bara veta hur jag kan skydda mig om jag anser att det är nödvändigt”.

Även beskrivningar av konkreta beteenden kan ibland spegla en bakomliggande strategi. En kvinna beskriver att hon har strykjärn i sovrummet och ställer järnet på ett bord bredvid, dit hon vet att inte sladden räcker. På så vis garderar hon sig mot att lämna styrkjärnet på.

På den tredje nivån, *beteenden/åtgärder*, handlar det om konkreta beteenden, där avvägningar mellan för- och nackdelar får stor betydelse. Dessa för- och nackdelar kan värderas utifrån olika aspekter. Vissa handlingar vet man medför risker, men man kan ändå vara beredd att ta dessa på grund av prioriteringar. En man berättar hur han tänker kring att ta risker:

"Man är inte så noga med viss utrustning, till exempel så kan man köpa en tvättmaskin. Man köper en gammal, begagnad och installerar den själv, jag fixar själv. Man fixar vattnet och strömmen själv. Det blir billigare, man fixar själv. Det kanske blir vattenskada eller så".

Tilltro till effektiviteten med enskilda beteenden eller åtgärder har betydelse för handlingar. I vissa fall kan man vara skeptisk till nyttan av viss utrustning, till exempel om det verkligen har någon betydelse av dra ur sladdar till tv-apparaten. I andra fall kan det vara den egna förmågan som ifrågasätts. Flera uttrycker tveksamhet över om de verkligen skulle kunna hantera en brandsläckare i en nödsituation. Kan man inte hantera den så är det ingen mening att skaffa den, så resonerar någon.

Vad man är beredd att acceptera eller inte kan handla om den egna självbilden eller om förväntningar från andra. Här kan samspelet med miljö- och sammanhang ibland framgå tydligt:

"... mer socialt accepterat att ha (cykel) hjälm när man tränar, tror jag".
"Har jag träningskläder så är det reflexer på allt".
"Jag kör nog bil hårdare när jag är själv till skillnad mot när jag har folk i bilen".

Vad man är beredd att acceptera kan också helt enkelt handla om bekvämlighet:

"Jag använder det sällan, bilbältet. Jag har en så gammal bil så att bältet trycker så. Jag hänger bältet över mig men sätter sällan fast mig. Hänger det över mig för att jag vill inte böta. Förut hängde jag det inte på mig, men gjorde det när jag såg nån polis. Gjorde det för att slippa böter. Bilbälten är obekväma".

Principer, strategier och enskilda beteenden kan vara av mer aktiv eller passiv karaktär. Många exempel handlar om undvikande beteenden. Man uppger att man inte går ut ensam på kvällarna när det är mörkt och gör man det så tar man taxi istället för att gå. Särskilt äldre betonar att de undviker att öppna dörren för okända, eller undviker att ta ut pengar om de känner sig osäkra på andra personer i omgivningen. Aktiva beteenden kan handla om utrustning man skaffar, eller om allmän vaksamhet. Man är noga med att hålla reda på sina pengar när man går ut, särskilt i miljöer som man upplever som mer farliga.

Beteenden kan antingen vara funktionella eller dysfunktionella beroende på situationen. Ett beteende som är både funktionellt och realistiskt i en situation kan förändras till ett dysfunktionellt beteende med tiden. Det kan röra sig om att inte våga

gå ut ensam när det är mörkt för att man varit med om ett överfall. Detta kan få till följd att individen aldrig vågar gå ut efter mörkrets inbrott och därmed måste försaka saker som han eller hon annars skulle vilja göra.

”En period gick jag alltid med nycklarna i handen för dom kan man slåss med. Men jag undviker att gå ut när det är mörkt. Går inte ut själv. Helst inte alls, även om det inte är sent. Är jag ute tar jag i stort sett alltid taxi, för tar jag buss så måste jag gå en bit. Taxi kör mig fram till dörren. Då får det faktiskt kosta. En period gick jag inte ut alls. Är rädd för att bli förföljd, och det sitter i, har blivit utsatt för det. Det sitter i, men inte i samma utsträckning”.

Ansvarstemat återkommer i olika resonemang om handlingsberedskap och agerande. Uppfattningar om eget och andras ansvar kan variera, men det handlar ofta om hur man hittar balansen. Ansvar hos butiksägare, fastighetsägare och hyresvärdar framhålls när det gäller att installera olika typer av säkerhetsutrustning, brandvarnare i hyreshus, osv. I diskussionerna finns samtidigt en tydlig markering av individens eget ansvar. Exempel där människor stämt hamburgerkedjor därför att de bränt sig på kaffet nämns som ytterligheter där det gått för långt, man menar att den enskilde måste ta ett eget ansvar för sina handlingar. Av diskussionerna framgår det dock att det råder olika uppfattningar och ibland en viss osäkerhet över var ansvarsgränsen går mellan den enskilde och det offentliga.

Upplevd utsatthet

Den tredje tankesfären handlar om upplevd utsatthet, i termer av vad som kan hända, de riskerna, och hur den enskilde drabbas eller inte, de sårbarhet och motståndskraft. Tabell 4 sammanfattar huvudteman inom denna sfär.

Tabell 4. Huvudteman inom tankesfären Utsatthet

<i>Innebörder:</i>	Fysisk Psykisk Ekonomisk/materiell Social	} sårbarhet/motståndskraft
<i>Dimensioner:</i>	Risker och riskkaraktistika Svaghet – Styrka Själv – Andra	
<i>Särskilt fokus:</i>	Påverkan och kontroll	

Man kan vara sårbar på olika sätt. Sårbarhet (eller motståndskraft) kan vara *fysisk*, men kan även handla om tillgång till eller brist på *psykiska, ekonomiska eller sociala resurser*. Dimensioner inom detta tema handlar både om *individen*, vad som gör

honom eller henne stark eller svag, och om *karaktäristika hos riskerna*, vad som gör dessa mer eller mindre farliga. Ytterligare en dimension fokuserar *vem som kan drabbas*, individen själv eller andra. Ett återkommande fokus inom denna tankesfär handlar om möjligheter att påverka och *ha kontroll* över sin egen situation. Upplevelsen av att fysisk sårbarhet ökar med stigande ålder kommenteras på olika sätt som grund för förändrat beteende. Här beskriver en äldre kvinna hur hon förändrat sitt beteende med tiden:

”Jag har blivit försiktig när jag går i trappor nu för tiden. Jag går aldrig mitt i, utan går vid kanten och håller i mig i ledstången. För snubblar man så har man ju tag där. Man ändrar sitt beteenden då man känner att man börjar bli lite ostadig. Man känner att det kan hända något och därför ändrar man beteendet. Man får titta sig för lite mer, för kanter och så”.

Bedömning av egen fysisk sårbarhet eller motståndskraft kan ibland vara mycket specifikt relaterad till vissa handlingar. En ung man resonerar om användning av skyddsglasögon och säger *”Jag har linser, så jag är inte så rädd om ögonen”*. En äldre kvinna har halkskydd under varje matta eftersom *”jag kommer som ett yrväder så jag behöver det ... jag kommer alltid så fort”*.

Erfarenheter kan ge insikter om egen sårbarhet, men kan även förstärka känslan av motståndskraft:

”Säkerhet för mig kan vara en inre självkänsla av självförtroende, så man har kunnat klara av olika kriser jag har gått igenom. Efter ett hårt och arbetsamt liv, jag har nog blivit säker av att psykiskt klarat av allt man gått igenom av livserfarenhet”.

Man kan bli medveten om sin egen sårbarhet genom påpekanden från andra. En äldre kvinna berättar att hennes dotter inte vill att hon skall cykla längre, och själv inser hon att hon inte har så bra balans längre, *”så då slutade jag innan nåt händer”*. Men att påpeka sårbarhet hos andra kan också vara känsligt:

”Jag tror att herrar inte gillar när vi säger till er att inte ha plånboken i fickan så där”.

De olika typer av risker som deltagarna diskuterat har delvis styrts av vissa frågor från moderatorn. Man kan ändå notera att åska som risk framhålls oväntat frekvent bland deltagarna. När det gäller strategier och vanor är det särskilt personsäkerhet, inbrottsrisker och våld som kommer i fokus.

Ett sätt att förhålla sig till riskbilden handlar om jämförelser mellan olika risker. Det kan handla om sannolikhetsbedömningar som grund för prioriteringar:

”Det är vanligare att cykeln blir stulen än att det brinner i lägenheten”.

En annan grund för jämförelse kan vara möjligheterna till egen kontroll:

”Att ha möjlighet att själv påverka vilka risker jag vill ta är viktigt. Galna kosjukan är till exempel överdriven med tanke på hur många som dör i alkoholrelaterade och tobaksrelaterade sjukdomar”.

Omsorg om andra handlar till största del om ansvar för barn. Som förälder har man även sina barns säkerhet att tänka på. Nedan följer ett exempel på vilka vardagsrisker man enkelt som vuxen kan skydda sina och andras barn ifrån.

”Det farligaste tycker jag i hemmet är kemikalier, städsaker. Mediciner. Det är inte branden, inte vattnet som är farligast. Var står medicinerna och städsakerna. Har medicinskåp. När barnen var små tänkte jag väldigt mycket på det. Hade sakerna högt upp då. Men när barnen blev större kom sakerna längre och längre ner på hyllorna. Men det är ju mina barn, men det kan ju komma hem andra barn. Dom kan hålla i sig och äta”.

Bristande kunskap och dålig ekonomi är två faktorer som bidrar till minskad kontrollmöjlighet. En kvinna berättar:

”Jag skulle inte skaffa mig nån brandsläckare för jag tror inte jag skulle klara av en. Då är det ingen ide. Jag hade en när jag bodde i villa, men jag hade ingen aning om hur jag skulle använda den. Det kom nån gubbe mellan varven och tittade på den, men skulle man visa den så blev den ju urladdad och tom. Då fick man betala igen”.

Huvudteman inom de olika fokusgrupperna

Data från samtliga fokusgrupper har använts i utveckling av den övergripande modellen (figur 1). Inom olika grupper har diskussionen kommit att fokusera delvis skilda teman och aspekter. Nedan följer en kort beskrivning av några huvudteman och resonemang inom var och en av fokusgrupperna.

Gruppen unga män

Denna grupp bestod av unga män, medelålder 32 år och företrädesvis studenter. Medlemmarna i gruppen uppvisade skillnader beträffande tankar och beteende kring risker och säkerhet i vardagslivet. En ansåg att det var hans ansvar att minimera riskerna omkring sig och såg det som en självklarhet att till exempel använda sig av brandvarnare. En annan hade aldrig funderat över detta och istället menade att *”det som händer händer”*. Dessa två kan sägas representera helt skilda principer och strategier i sitt tänkande.

I denna grupp talade man mycket om ekonomi och prioriteringar som styrande för handlandet. Flera skulle hellre köpa en brandsläckare än en brandvarnare eftersom släckaren ansågs som en *”fräck pryl”*, något som man *”skulle låta hänga framme”*. Vad som gör en åtgärd acceptabel eller inte kan hänga samman med hur man tror att andra uppfattar den. I denna grupp var garaget och träningsmiljön det sammanhang inom vilket man tycktes vara mest säkerhetsmedveten. Här var man beredd att använda olika typer av skyddsutrustning, beroende på vad man ansåg att aktiviteten krävde. De flesta av dessa unga män hade kommit i kontakt med olika utbildningar såsom första-hjälpen-kurser eller heta-jobb-kurser, och kände att de därav hade en viss förberedelse inför sådana situationer.

De risker eller olyckor som gruppen beskrev sig ha mest erfarenhet av var stölder, och då framförallt cykelstölder. För övrigt tenderade de att beskriva sig själva som trygga med låg medvetenhet om risker, varför de vidtog få, eller i vissa fall inga, åtgärder för

att förebygga olyckor. Typiska citat för gruppen: *”Det har jag aldrig reflekterat över”, ”Det måste hända nåt först innan man gör nåt, och mig har det aldrig hänt nåt”* och slutligen *”Jag funderar på att sluta cykla om det blir lag på cykelhjälm, det är en principfråga, inte ska få bestämma om jag har hjälm eller inte”*.

Pensionärsgruppen

Denna grupp bestod av pensionärer med en medelålder av 76 år. Även här förekom olika principiella ställningstaganden som både handlade om betydelsen av att ta sitt eget ansvar och skydda sig från risker, och om att det inte går att skydda sig från allt. Flera berättade att de var noga med olika typer av säkerhetsutrustning och försäkringar, men lyfte även fram vikten av att ha bra grannar som en säkerhetshjälp, både vid resor och om något skulle hända i vardagen. I övrigt kretsade diskussionen mycket kring upplevelsen av att samhället blivit hårdare, samt att man med åren blivit mer vaksam när man vistades utomhus. Riskerna var således förknippade med förändringar i samhället, och även med ökad egen utsatthet. Man undvek exempelvis att öppna dörren om någon okänd människa ringde på. Påverkansfaktorer i den egna barndomen kunde lyftas fram, då man berättade att man blivit påverkad av sina föräldrar som barn, men man tar också intryck av egna barn och barnbarn idag: *”Barnbarnet säger, du får inte gå ut så mormor. Men jag är inte rädd, man får inte vara rädd för då gör man aldrig nåt. Ibland är barnbarnen mer rädda för (min skull) än vad jag själv är”*.

Olyckserfarenhet i den här gruppen handlar framförallt om olyckor i hemmiljön. Även om man inte själv varit med om någon olycka kunde man dra erfarenheter utifrån vad andra varit med om eller vad man läst i tidningen. Indirekta erfarenheter kunde vara betydelsefulla påverkansfaktorer. Inom gruppen redovisades många strategier och knep som man utvecklat för att kunna skydda sig mot olyckor: *”man har sina rutiner på kvällarna, ser till att allt är stängt och låst och avstängt. För då blir man lugn”*. Dessa kunde ha till syfte att kompensera egen svaghet eller utsatthet, exempelvis på grund av glömska eller fysisk svaghet. Citat som: *”Jag brukar lägga en lapp i fickan med namn och adress”* eller *”Jag har halkskydd under varenda matta”* eller slutligen *”Jag har en grannfru som ser till lägenheten när jag är borta”*, exemplifierar sådana strategier inom denna grupp.

Gruppen med invandrarbakgrund

Medlemmarna i denna grupp hade varit i Sverige mellan fyra och 14 år och kom ursprungligen från Irak, Kurdistan och Bosnien. Ett tema gällde svårigheten att få och ta emot information om risker och säkerhet. Man menade att det är viktigt att informationen inte enbart sprids skriftligt: *”Vi invandrare läser inte dagstidningar och förstår inte allt vi ser på tv, så vi missar mycket av det som händer”*. Många tankar kretsade kring att ha en förberedelse inför att något skulle kunna hända: *”Det kan gå fort, det är viktigt att träna, att förbereda sig. Både praktiskt och psykiskt”*. Man tenderade att uppleva egna möjligheter att påverka sin miljö här i Sverige som mycket begränsade, samtidigt som medvetenhet om risker runt omkring var hög. Gruppen diskuterade även ekonomi och prioriteringar och att sådant som upplevs som självklart för den infödde svensken inte alltid var lika självklart för dem: *”Levde själv utan brandvarnare i tio år, för jag hade ingen aning om hur farligt det är utan. Särskilt viktigt när man har små barn”*.

Temat att byta miljö, och allt vad det kan innebära, präglade en stor del av diskussionen inom denna grupp. Man jämförde faror i tidigare hemland med faror av annan karaktär i Sverige, till exempel att husen här är byggda av trä och det kan lättare uppstå bränder, eller riskerna förknippade med att människor i Sverige ibland kombinerar alkohol och bilkörning. Sårbarheten ökar när man inte förstår språket. Även bristande social kontakt, ”i Sverige vet man inte vem som bor i dörren bredvid” kan bidra till ökad sårbarhet när det händer något.

Inom gruppen diskuterades även betydelsen av att ha fungerande lagar. Man kunde tycka att Sverige har mycket lagar, men samtidigt att lagarna är fler här än i det egna hemlandet: ”*Det är bra med lagar, tycker inte det är för mycket lagar här i Sverige. Det är viktigt med lagar, men det måste finnas någon bestraffning för annars har de ingen effekt. I mitt land dricker man till exempel inte alkohol och kör bil, här kör man och dricker så det måste finnas lagar och regler. Och i mitt land kan kvinnor gå ut ensamma på kvällarna, det kan dom inte här*”.

Gruppen brottsoffer

Denna grupp bestod av två unga kvinnor. Båda dessa kvinnor hade svåra egna erfarenheter bakom sig. Båda ansåg att detta låg till grund för deras tankar och beteenden kring risk och säkerhet i vardagslivet idag. De beskrev genomgående en hög riskmedvetenhet, samtidigt som de såg det som mycket meningsfullt att vidta åtgärder mot dessa risker. Personliga erfarenheter tycktes sätta en stark prägel på tänkandet. Säkerhetstänkande upplevdes inte som fånigt så länge det var berättigat: ”*Det är viktigt till vilket område man flyttar, viken typ av dörrar det finns. Det är viktigt att ytterdörren har både titthål och sjutillhållarlås*”. En av kvinnorna berättar att hon upplever det som tryggare att vistas i en storstad än i en liten stad: ”*Lättare i en storstad, mer tryggt. Vet inte vad som kan hända, inget konkret. Här är jag mer rädd, vet vad som skulle kunna hända*”. Den andra kvinnan tycker istället att: ”*Folk är mer farliga i stan. Jag går hellre ute bland vargarna i skogen. Känner mig mer trygg i mörkret än här. En period gick jag alltid med nycklarna i handen för dom kan man slåss med*”.

Stöd från omgivningen var viktig också för dessa kvinnor, om ändock på ett litet annat sätt än hos pensionärsgruppen. Här talade man om ”*att bli tagen på allvar, att få stöd*”. Detta menade man är särskilt viktigt om man har barn, då det är föräldrars ansvar att se till att deras barn lever i en trygg och säker miljö. När de intervjuade funderar över sig själva i jämförelse med andra grupper ser de sig inte som mer säkerhetsmedvetna, utan betraktar snarare egna tankar och beteenden som en naturlig följd av tidigare erfarenheter.

Blandade grupper

Dessa båda grupper var blandade beträffande ålder, kön, erfarenheter och sysselsättning hos deltagarna. Särskilt utmärkande för samtalen i dessa två grupper var att här fanns även deltagare som genom sina arbeten varit vana att handskas med olyckor av olika slag. Dessa personer beskrev en beredskap inför olyckor och en hög tilltro till sin egen förmåga att hantera olika faror. En kvinna beskriver sin man på följande sätt: ”*Vi var och åkte Pariserhjulet och det var det tråkigaste jag varit med om för han satt hela tiden och tittade på hur skruvarna satt och lyssnade efter hur det knarrade och var lätt. Svårt att njuta då*”.

Det andra utmärkande för dessa båda blandgrupper var skillnaden i säkerhetstänkande och beteenden beroende på olika årstider. Samtliga bodde på en typisk turistort. Följande citat belyser detta: *”På sommaren är jag noga med att låsa dörren, och stänga fönstrarna. Man hör ju inte om nån kommer in om man är på baksidan av huset och både handväska och plånbok ligger precis innanför dörren”*. På så vis kunde den egna närmiljön ändra karaktär och tvinga individen att anpassa sitt säkerhetsbeteende därefter.

Diskussion

Statistiskt sett löper människor störst risk i sin invanda miljö, i och kring bostaden och som resenär i vardagstrafiken. Forskning om riskuppfattning har däremot främst fokuserat riskkällor som ligger relativt långt från det vardagliga, i form av storskaliga teknologiska risker och katastrofhändelser. Syftet med denna studie var att öka kunskap om hur människor resonerar kring faror i sin vardag och att identifiera faktorer av betydelse för uppfattningar och föreställningar. Utifrån vardagliga resonemang kunde en modell över tre tankesfärer utvecklas. Dessa tre handlar om *påverkansfaktorer*, där miljö och erfarenhet utgör två huvudaspekter; *handlingssätt*, som beskriver olika nivåer av tänkande som kan ligga bakom handlingar; samt *upplevd utsatthet*, som beskriver upplevelser av risk och sårbarhet.

Tankesfärerna kan ses som en beskrivande ram inom vilken utvecklingen av olika förhållningssätt kan förstås. Utifrån modellen kan man även identifiera ett antal motsättningar och till synes paradoxala förhållanden, vilka speglar olikheter i hur vardagsrisker uppfattas. Miljöer och sammanhang där man känner sig trygg utgör exempelvis en viktig grund i människors tänkande, men vilka dessa miljöer är kan variera avsevärt. För den som är mycket medveten om en viss risk kan den kända miljön upplevas som farlig, där vet man att det finns ett hot. Men betydligt vanligare torde det motsatta förhållandet vara, att man känner tryggheten i det välbekanta.

Andra synbara motsättningar handlar om olika sätt att relatera till egna erfarenheter, där människor kan tolka dessa på skilda sätt. Tidigare forskning om sambandet mellan personlig erfarenhet och vidtagande av förebyggande och skyddsriktade åtgärder visar på just betydelsen av den individuella tolkningen för det framtida agerandet (Weinstein, 1989). Personlig erfarenhet har visat sig bidra till en starkare riskuppfattning och upplevelse av sårbarhet, men effekterna i termer av handling har även visat sig vara specifika för en viss risk eller situation samt relativt kortlivade. Reflektioner hos deltagare i denna studie speglar också att individen med tiden många gånger återgår till att göra som tidigare och att det kan vara svårt att vidmakthålla nya beteenden.

Modellen ger även indikationer av vissa förhållanden då människor kan vara särskilt sårbara, men samtidigt även mer mottagliga för att modifiera eller ändra sitt beteende förutsatt att de själva uppmärksammar förhållandet. Byte mellan olika miljöer och sammanhang är ett sådant förhållande där beteenden kan påverkas, till exempel när man befinner sig geografiskt på ny plats, eller i en ny roll som förälder. Att människor anpassar sitt beteende i relation till hur de uppfattar miljön har exempelvis illustrerats i en studie av stadsbeteende, där man fann att människor anpassade sitt beteende i förhållande till storleken på staden de besökte (Devlin, 2000).

Samtidigt som studien visar på olikheter i hur individer och grupper kan uppfatta risk- och säkerhetsfrågor är det även värt att notera vissa gemensamma nämnare och genomgående teman som återkommer i materialet. Risker förknippade med personlig säkerhet får genomgående en stark betoning. I detta sammanhang kan man notera att vi i enkätstudien (Enander & Johansson, 2002) fann att förtroendet för samhällets förmåga att minska risker var svagast när det gällde våld och brottslighet. En tolkning kan vara att människor upplever att det egna beteendet är av stor betydelse när det gäller just detta område. Exempel på undvikande beteenden i gruppdiskussionerna

handlar också till stor del om att inte utsätta sig för dessa risker. Andra risker som något överraskande fick stort utrymme handlade om åska och blixtnedslag. Statistiskt sett kan dessa risker te sig mycket små ur personlig säkerhetssynpunkt. Man kan dock notera att i en studie av olika risker fann forskaren Lennart Sjöberg (1998) sambandet mellan riskupplevelse och oro vara starkast just för åska. Han drar den tentativa slutsatsen att risken kan ha en drivande effekt på orosupplevelsen om risken är konkret, sensoriskt hotande – som ett åskväder kan vara. Sjöberg talar här om en emotionell risk.

Vi ser två typer av tillämpning av resultaten från denna studie. Den första är teoretisk, där studien bidrar till att belysa tankesätt som kan förmodas forma risk- och säkerhetsbeteenden. I det fortsatta arbetet kommer dessa resultat att bidra i utvecklingen av instrument för att mäta och analysera olika förhållningssätt till risk och säkerhet. Den andra tillämpningen är praktisk och inriktad mot insatser för attityd- och beteendeförändring.

Flera modeller för beteendeförändring har utvecklats och blivit väletablerade inom hälso- och olycksfallsområdet. I en översikt över modeller och tillämpning av dessa betonar Rutter & Quine (2002) betydelsen av en teoretisk grund vid alla typer av interventioner. En kritik som framförts mot olika teoretiska ansatser är dock att de är otillräckligt förankrade i vardagens praxis och tänkande, där människor har att ta hänsyn till risk och säkerhet i samverkan med andra värden, intentioner och mål, det som Lloyd & Roen (2002) benämner ”the messy practicalities of people’s lives”. Den modell som utvecklats här kan bidra med en strukturering av det psykologiska sammanhang inom vilken människor uttrycker sin syn på risk- och säkerhetsfrågor. Tillsammans med andra ansatser för att belysa exempelvis roll- (Lajksjö, 1999) eller livsformsrelaterade (Jakobsen & Karlsson, 1999) perspektiv på risk- och säkerhetstänkande kan modellen ha en praktisk tillämpning vid utveckling av olika insatser. Frågor som kan härledas ur modellen för att belysa förhållanden relaterade till en viss riskkälla och målgrupp är exempelvis:

Vilka miljöer/sammanhang handlar det om?

Är miljöerna välkända eller främmande för målgruppen?

Är det miljöer/sammanhang där människor i målgruppen tenderar att känna sig trygga eller otrygga?

Möter målgruppen risken i olika sammanhang, roller eller fysiska miljöer?

Vilka erfarenheter – direkta, indirekta eller via media – kan målgruppen tänkas ha av riskkällan?

Vilka faktorer kan påverka tolkning av dessa erfarenheter?

Vilka handlingsmönster kan målgruppen ha utvecklat i relation till riskkällan? Kan man förvänta sig starka principiella ställningstaganden, väletablerade strategier eller vanor?

Vilka uppfattningar kan det finnas beträffande hur effektiva eller acceptabla olika säkerhetsbeteenden gentemot riskkällan är? Kan det finnas en stark social påverkansfaktor?

Hur uppfattar människor i målgruppen sitt eget ansvar gentemot riskkällan/säkerhetsåtgärderna?

Uppfattar sig människor i målgruppen som sårbara gentemot riskkällan? Vilka möjligheter till påverkan och kontroll kan de uppleva?

Hur kan målgruppen tänkas prioritera säkerhet i förhållande till denna riskkälla jämfört med andra riskkällor? Vilka andra värden och livsmål kan ha betydelse?

Studien har baserats på två datamaterial, insamlade via responser till öppna frågor i en enkätstudie respektive genom fokusgruppsstudier med rekryterade deltagare. Det är rimligt att tro att det i båda materialen finns en överrepresentation av människor som är intresserade och engagerade i säkerhets- och mer allmänt i samhällsfrågor. En intressant fortsättning vore därför att genomföra liknande fokusgruppsdiskussioner med grupper där säkerhet har mycket låg status eller upplevs som ett hinder för andra mål i livet. Genom diskussioner i grupp kan det bland annat vara möjligt att klarlägga underliggande sociala normer och värderingar som påverkar uppfattningar om säkerhet och förebyggande beteenden. Dessa har visat sig svåra att fånga med individinriktade tekniker såsom enkäter eller enskilda intervjuer.

Referenser

- Albarracín, D., & Wyer, R. S. (2000). The cognitive impact of past behaviour: Influence on beliefs, attitudes, and future behavioural decisions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 5-22.
- Devlin, A. S. (2000). City Behavior and Precautionary Measures. *Journal of Applied Social Psychology*, 30 (10), 2158-2172.
- Enander, A. (1990). *Allmänhetens syn på olycksrisker - en pilotstudie*. FoU Rapport P21-054/90. Statens räddningsverk, Karlstad.
- Enander, A., & Johansson, A. (1999). *Säkerhetsmedvetande – en förutsättning för säkerhetsbeteende?* FoU rapport P21-316/99. Karlstad: Räddningsverket.
- Enander, A., & Johansson, A. (2002). *Säkerhet och risker i vardagen. En studie av uppfattningar, värderingar och beteenden hos allmänheten i Sverige*. FoU rapport P 21-406/02. Karlstad: Räddningsverket.
- Girasek, D. C. (2001). Public beliefs about the preventability of unintentional injury deaths. *Accident Analysis and Prevention*, 33 (2001) 455-465.
- Glaser, B., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Jakobsen, L., & Karlsson, J. Ch. (1999). *Vardagsliv och risk – en livsformsanalys*. FoU rapport P 21-272/99. Karlstad: Statens Räddningsverk.
- Johnson, R. J., McCaul, K. D., & Klein, W. M. P. (2002). Risk involvement and risk perception among adolescents and young adults. *Journal of Behavioural Medicine*, 25(1), 67-82.
- Lajksjö, Ö. (1999). Perspektiv på riskhantering och arbete med säkerhetsfrågor i svenska kommuner. I G. Larsson (red.), *Ledarskap under stress (ACTA D3)*. Karlstad: Försvarshögskolan, Ledarskapsinstitutionen.
- Lloyd, M., & Roen, K. (2002). When you smell smoke...risk factors and fire safety in action. *Health, Risk and Society*, 4 (2), 139-153.
- Morgan, D. L., & Krueger, R. A. (1998). *The Focus Group Kit*. Thousand Oaks: Sage Publications Inc.
- Norris, F. H. (1997). Frequency and structure of precautionary behavior in the domains of hazard preparedness, crime prevention, vehicular safety, and health maintenance. *Health Psychology*, 16 (6), 566-575.
- Olyckor i siffror. En rapport om olycksutvecklingen i Sverige*. (2004 års utgåva). Karlstad: Räddningsverket.
- Reason, J. (1990). *Human Error*. New York: Cambridge University Press.

- Rutter, D., & Quine, L. (2002). *Changing health behaviour*. Buckingham: Open University Press.
- Schyllander, J. (2003). *Medias rapportering och allmänhetens kunskap om olyckor*. Rapport från: Nationellt Centrum för erfarenhetsåterföring från Olyckor.
- Sjöberg, L. (1998). Worry and risk perception. *Risk Analysis*, 18 (1), 85-93.
- Slovic, P. (2000). *The perception of risk*. London: Earthscan.
- Starrin, B., Larsson, G., Dahlgren, L., & Styrborn, S. (1991). *Från upptäckt till presentation: Om kvalitativ metod och teorigenerering på empirisk grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensk författningssamling, SFS 2003:778, (2003). *Lag om skydd mot olyckor*.
- Taylor, S. E., & Brown, J. D. (1988). Illusion and well-being: a social psychological perspective on mental health. *Psychological Bulletin*, 103:2, 193-210.
- Ueland, Ø., & Kraft, P. (1997). Injury incidence, risk perception and product-related safety behavior among 18- and 45-year-olds. *International Journal for Consumer Safety*, 4 (3), 107-117.
- Van der Pligt, J. (1998). Perceived risk and vulnerability as predictors of precautionary behaviour. *British Journal of Health Psychology*, 3, 1-14.
- Weinstein, N. D. (1984). Why it won't happen to me: perceptions of risk factors and susceptibility. *Health Psychology*, 3(5), 431-457.
- Weinstein, N. D. (1989). Effects of personal experience on self-protective behavior. *Psychological Bulletin*, 105, 31-50.
- Weinstein, N. D., & Klein, W. M. (1995). Resistance of personal risk perceptions to debiasing interventions. *Health psychology*, 14 (2), 132-140.
- West, R., & Hall, J. (1997). The role of personality and attitudes in traffic accident risk. *Applied psychology; an international review*, 46 (3), 253-264.
- Wibeck, V. (1998). *Att arbeta med fokusgrupper*. Linköping: Linköpings universitet.

Räddningsverket, 651 80 Karlstad
Telefon 054-13 50 00, fax 054-13 56 00. www.raddningsverket.se

Beställningsnummer R00-279/06. ISBN 91-7253-303-X